

Tijdschrift voor Numismatiek

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- & PENNINGKUNDE

VOL. XXIV

Nr 4 - 1974

Redactie : MOORS E. Oude Antwerpse baan, 161 MECHELEN

Bijdrage : Beschermend lid : 375 fr.

Lid : 250 fr.

te storten aan

LE MAIRE, P., 53 de Broquevillelaan, 1200 Brussel of
op P.C.R. 8460.38 van het genootschap te Brussel of
via de Afdelingen

EEN WEINIG GEKEND CENTRAAL-AFRIKAANS RUILMIDDEL

Het hier besproken object is één van de vele voorwerpen, die geleidelijk een evolutie ondergingen van werktuig tot ruilmiddel. Heel bekend zijn bijvoorbeeld de Chinese « mesmunten », de bijltjes uit Sierra-Leone, de Etruskische driepoten e.d. In dit artikel gaat het over een klein ijzeren aambeeld van de volgende vorm :

— Het bovenste gedeelte, dat ruw vierhoekig en naar onder verbreedend is, is geplaatst op een ronde, naar boven toe sterk verdikkende punt. Op de plaats waar beide gedeelten samenkomen, heeft het bovenstuk een ongeveer 2 cm. grotere diameter dan de punt, die dient om bij gebruik in de grond gedreven te worden. Het aambeeld is dan zeer stevig bevestigd, en door het uitstekende bovengedeelte wordt tevens verhinderd dat het tijdens het smeden verder in de grond zakt. Het geheel is ongeveer 33 cm. lang, heeft op het breedste punt een diameter van 75 mm, en weegt ongeveer 3750 gr.

Het bovenoppervlak is zeer klein, ongeveer 9 cm², zodat het aambeeld enkel gebruikt kon worden voor de vervaardiging van kleine voorwerpen, zoals messen, speer- en pijlpunten e.d.

Dit type aambeeld werd voornamelijk gebruikt bij de Bakotastam, die gevestigd is in het Niari-gebied van Congo-Brazaville en Beneden-Zaire. Het vertegenwoordigde een tamelijk groot vermogen omwille van de plaatselijke ijzerschaarste, en daarom werd het niet alleen een algemeen gegeerd artikel, maar zelfs een statussymbool. Rijke stamleden bezaten er tientallen, zodat uiteindelijk het aantal de behoefte ver overtrof, en het uitsluitend ruilobjecten werden. Men komt dan ook zeer zelden een zulksdanig aambeeld tegen dat sporen van gebruik vertoont.

Tot omstreeks 1920 bestonden de bruidschatten bij de Bakota's bijna uitsluitend uit zulke aambeelden. Na die datum is het gebruik ervan geleidelijk verminderd, en nu zijn ze reeds lange tijd geheel uit gebruik geraakt.

DE WAARDE VAN DE BELGISCHE FRANK

Met de numismatiek kan men alle kanten uit: eerst en vooral geschiedkundig, maar ook o.a. economisch en sociaal, want zo kan de vraag wel eens rijzen welk de waarde is van bijvoorbeeld een frank van Leopold I.

Hier volgt een summier overzicht van de koopkracht van onze Belgische frank en ook wat de gewone mens moest presteren om enkele luttele centiemmen te verwerven.

I. Periode tot 1853

In de 16^e eeuw was het loon van een metser 8,20-11,25 fr per dag. Dit hoogtepunt daalde tot 2,50 fr in 1789 en tot ongeveer 1,50 fr in 1846. Dit was vooral te wijten aan de toename der bevolking, die niet kon bijgehouden worden door de produktie, en de mechanisatie met al zijn gevolgen, vooral voor de textielnijverheid. Daar kwam bij dat in 1844/45 de tarwe-oogst mislukte en de aardappelen voor 80% door ziekte vernietigd werden. In 1846 mislukking van de rogge. Het gevolg was nog lagere lonen en hogere prijzen.

Het aantal behoeftigen, ondersteund door openbare weldadigheid steeg onrustwekkend. In 1828 was dat 14,43% van de bevolking, in 1839: 14,28% en in 1846: 16,13%. In absolute cijfers uitgedrukt: in 1828, 563.565 behoeftigen op een totale bevolking van 3.905.235 en in 1846 waren het er 699.857 op 4.337.206.

De provincie West-Vlaanderen was er het slechtst aan toe: op een bevolking van 643.004 in 1846 waren er 166.141 behoeftigen of 1 op 3,87 (24,81%). Hierbij moet men rekening houden dat het sterftecijfer hoger lag dan het geboortecijfer.

De meeste mannen, vrouwen en kinderen werkten er in de textielnijverheid en hadden zeer lage lonen; ongeveer de helft lager dan in andere takken.

Enkele voorbeelden: een spinster had het laagste loon en dit varieerde van streek tot streek; b.v. in Zottegem 1 sou per dag (1 sou = 4 liards = 9 centiemmen); in Ronse 10 centiemmen voor een arbeidsdag van 16 uur hard labour.

De meesten verdienden 0,50 tot 1 frank, de besten, 2,50 frank per dag.

Onderstaande tabel geeft de prijzen van de basisvoeding der jaren 1844 tot 1847

Prijzen per kg of liter	in frank			
	1844	1845	1846	1847
tarwebrood	0,20	0,22	0,26	0,41
roggebrood	0,14	0,15	0,21	0,34
rundsvlees	0,85	0,92	0,94	0,95
varkensvlees	0,84	0,84	1,06	1,10
aardappelen	0,03	0,06	0,09	0,13
gedroogde haring	0,20	0,24	0,28	0,35
erwten	0,15	0,15	0,22	0,26
rijst	0,23	0,23	0,52	0,69
boter	1,30	1,44	1,60	2,—

Voor een gemiddeld gezin (vader, moeder en vier kinderen) was het verbruik van artikelen van eerste noodzaak per dag: 2 kg brood, 1/2 kg vlees, 4 kg aardappelen. Per jaar was dat 416,10 frank in 1845 en 682,55 frank in 1847. Hierbij moet de verwarming (1 ton kolen per jaar = 24 frank), de huur van één kamer voor het ganse gezin, de verlichting en de kleding geteld worden. Daarbij daalden de lonen in 1847 nog met ongeveer 15%.

Hieruit mag het besluit getrokken worden dat de jaren 1845/47 voor 1/7 van de bevolking bittere armoede en hongersnood betekende en dat het voor een klasse hoger ook niet erg rooskleurig was. Deze jaren zijn voor België de zwartste geweest, erger nog dan de jaren 1930/33.

In deze periode van depressie werden er weinig munten bijgeslagen, alleen een klein aantal zilveren 5-frankstukken en koperen stukjes van 5, 2 en 1 centiem: samen voor een bedrag van ongeveer 4 miljoen frank.

II. Periode van 1854 tot 1914

In het begin van deze periode waren de lonen nog zeer laag, zoals uit onderstaande tabel blijkt:

Gemiddeld loon per dag in 1854

Mannen	1,49-1,56 fr: waarvan 55% van 0,50-1,50 en 24%: 1,50-2 fr
Vrouwen	0,71-0,89 fr: waarvan 76% minder dan 1 fr en 23%: 1-2 fr
Jongens (—16 j.)	0,54-0,56: waarvan 83% minder dan 1 fr
Meisjes (—16 j.)	0,39-0,55: waarvan 95% minder dan 1 fr

Voor dit loon moest er 10 tot 12 uur, en meestal meer, per dag gewerkt worden.

Geleidelijk verhoogden de lonen en verminderde de arbeidsduur; in 1896 waren de lonen verdubbeld t.o.v. 1854 en de uren verminderd tot negen. Voor de mannen zijn de lonen beneden de 1,50 fr per dag praktisch volledig verdwenen. Dit betekende in geen geval dat er welvaart heerste, zoals blijkt uit een rapport van de « Commission du Travail » in 1886 :

« Budget van een Antwerps dokwerkersgezin. De vader is 42 jaar en werkt als vaste man bij een natie; hij verdient 3 fr per dag en 18 fr per week; als vast aangeworven arbeider heeft hij een bevoorrechte positie. De moeder is 38 jaar oud en zorgt voor het gezin. Er zijn 4 kinderen: de oudste dochter, 16 jaar, verdient 3 frank per week als leermeisje-wasvrouw; de oudste zoon, 14 jaar, wint 1 frank per week als leerjongen-boekbinder; de twee jongste kinderen, 11 en 8, gaan naar school.

Het inkomen van het gezin bedraagt dus 22 frank per week. Voor brood, aardappelen, koffie, melk, vlees, margarine, en vet geven zij 10,15 fr uit; voor kleren, garen, naalden e.d. 4,40 fr; voor vuur en licht 2,45 fr en voor de huur van de ene kamer die ze bewonen 3 fr, verder geeft de vader 1,05 fr uit aan tabak en bier en belopen de de zondagsuitgaven van het hele gezin 0,50 fr. Alles samen wordt 21,55 fr uitgegeven en blijft er nog 45 centiemen over, die moeten dienen voor zeep, schoenen, onderhoud en herstel van kleren etc... Van weelde is hier zeker geen sprake. Basisvoeding was brood en aardappelen van de goedkope soort. Weinig vlees en eieren, een beetje kaas. »

Als vergelijking hiermee de lonen van de Agenten van de Thesaurie (B.S. van 31/12/1875) :

Agenten 5 ^o klas :	2.400-3.000 frank per jaar (vb. St-Niklaas)
» 4 ^o » :	3.300-4.300 » (vb. Oudenaarde)
» 3 ^o » :	4.600-5.600 » (vb. Kortrijk)
» 2 ^o » :	6.000-7.000 » (vb. Aarlen)
» 1 ^o » :	7.500-8.000 » (vb. Antwerpen, Gent, Luik)

De stijgende evolutie blijft verder duren zoals blijkt uit volgende tabel :

Loonindex 1896-1900 = 100 (= ongeveer 1.100 fr per jaar)

1846 : 54,9	1873 : 99,3	1909 : 113
1956 : 63,1	1879 : 85	1911 : 117
1866 : 76,5	1889 : 90	1912 : 125
1872 : 90,1	1899 : 101	1913 : 130

De lonen beneden de twee frank zijn verdwenen voor de mannen, de vrouwen verdienen van 1,80 fr tot 2,25 fr per dag (de helft).

In het jaar 1901 was de beginwedde van een onderwijzer 100 frank per maand; buiten voeding kon hij volgende aankopen doen: 1 paar schoenen 10-12 frank; een driedelig kostuum 50-60 frank; een glas bier 10, 12 of 15 centiemen, naargelang de gelegenheid; een sigaar 10 centiem; een krant 5 centiem. Een ritje met de paardentram 10 en een overstapje 15 centiemen. Een 14-daagse reis naar Zwitserland 250 frank. In 1913 was de prijs van een stuk grond in Wilrijk, Valaar 3.000 frank voor 270 m².

III. Periode van 1918 tot 1939

Zeer kort samengevat stegen de lonen in deze periode van 5.918 tot 15.553 in 1930. In de crisisperiode van de dertiger jaren verminderde het gemiddelde loon met ongeveer 20%. Het loonpeil van 1930 werd opnieuw bereikt in 1939.

IV. Vergelijking van de drie periodes

a. Vergelijken we eerst de prijs van de belangrijkste voedingswaren :

	Prijs per kilo of liter		
jaar	1854	1891	1929
Tarwe	0,43	0,327	2,38
Rogge	0,28	0,16	1,18
Aardappelen	0,12	0,14	0,92
Vlees	1,—	1,80	16,46
Melk	0,12	0,21	1,99
Boter	1,75	2,87	31,70
Koffie	2,—	3,08	24,71
Bier	0,13	0,20	?

ve reeds een verbetering v
 ve en van tarwe en rogge
 18 pelen, melk en bier. D
 854. Voor 1929 zijn de
 10 maal hoger, de lonen waren echter gestegen met 12 tot 15%.

b. Het gemiddeld verbruik per maand en per gezin (vader, moeder en 4 kinderen) bedroeg: 100 kg tarwebrood, 50 kg aardappelen, 10 kg vlees, 30 liter melk, 7 kg boter en 2 kg koffie.

In onderstaande tabel wordt de prijs van dit verbruik vergeleken met het loon per dag. In de laatste kolom bevindt zich het theoretisch aantal arbeidsdagen die nodig zijn om dat bedrag te verdienen.

jaar	Prijs Standaardverbruik	Gemiddeld loon per dag	Aantal arbeids- dagen (theoretisch)
1853	80,80 fr	2,40 fr	33,67
1886	78,17 fr	3,10 fr	25,21
1891	90,25	4,50 fr	20,05
1929	779,62	54,—	14,43

In 1853 hebben de meeste gezinnen meer uitgaven dan inkomsten, daarom werden, t.o.v. dit standaardverbruik, vervangingsprodukten gebruikt zoals roggebrood, i.p.v. tarwe, vet i.p.v. boter. Ook werden er meer aardappelen gegeten dan brood.

De levensstandaard steeg geleidelijk. In 1929 konden verschillende mensen reeds aan enige luxe denken, alhoewel die zeer duur was.

c. Index van het reëel loon; d.i. de toename van de koopkracht, rekening gehouden met de stijging van de prijzen en lonen. Index 1854 = 100

1844 : 89	1914 : 212
1854 : 100	1925 : 210
1891 : 184	1936 : 250
1912 : 210	1939 : 270

Hieruit blijkt dat de koopkracht op honderd jaar verdrievoudigd is, wat een zekere welstand meebracht in de jaren vóór de Tweede Wereldoorlog ten opzichte van de negentiende eeuw.

GIBENS Herman

DE « KRUGERRAND » (1)

Het gaat in onze bijdrage over het zwaarste en grootste goudstuk in Zuid-Afrika uitgegeven sinds 1970, en tot 1973 jaarlijks aange-munt. Het weegt precies een ons (2) en het goudgehalte ligt ongewoon hoog nml. 999 %.

Sinds 1970 stelt Zuid-Afrika 1,5 % van zijn totale goudproduktie beschikbaar voor het slaan van een halfmiljoen gouden Krugerranden.

Alzo gezien zou men allicht geneigd zijn deze Krugerrand als niet zeldzaam te aanzien. Er is evenwel een « maar » aan verbonden: de belangstelling voor dat goudstuk is zeer groot, vooral in het buitenland. In de maand maart van dit jaar (1973) werden er 2.600 eksemplaren verkocht in het land van oorsprong (nml. Zuid-Afrika), wjl er in dezelfde maand niet minder dan 55.000 naar buitenlandse kopers gingen.

Niet alleen het gewicht en het goudgehalte vormen de grote aantrekkingskracht; ook de zorg waarmee de aanmaak van de slagmatrijzen gepaard ging en de zorg waarmee het slaan van deze stukken omringd werd geven de doorslag. Het is zo, dat, alvorens tot munt-

(1) Deze bijdrage is een bewerking van « Krugerranden » verschenen in het Zuid-Afrikaans tijdschrift *NUZA* (= Nieuws Uit Zuid-Afrika), nummer van september 1973, blz. 17. Met toelating van de redactie.

(2) Ons = 30 gram.

slag over te gaan de slagmatrijzen met een speciale diamantpasta (3) gepolijst worden, wat een blinkend en stralend muntoppervlak tot gevolg heeft.

Beschrijving van het goudstuk: Op de voorzijde in het midden het borstbeeld van Kruger (4) naar links (5); als omschrift: SUID-AFRIKA — SOUTH AFRICA. Bij de licht opstaande rand bevindt zich een zeer fijn parelkransje. Op de keerzijde in het middenveld de inheemse Springbok (een soort antilooop) (6) naar rechts. Hij is geflankeerd door het jaartal 19 - 73. Boven: KRUGERRAND en onder lezen wij FYNGOUD I OZ FINE GOLD. De graveur van dit ontwerp tekende rechts onder de « grond » waarop de springbok: C L S Ook deze zijde is, bij de rand door een zeer fijn parelkransje omgeven.

Ø 32,9 mm.; dikte 2,9 mm.; gewicht 1 ons of 30 gr.; de rand is gekarteld = recht gegroefd.

De interesse voor dit mooie en zware goudstuk stijgt nog bij iedere nieuwe slag.

PITTOORS P. F. Jozef

KRONIEK

NOG OVER HET BELGISCH BANKBRIEFJE 5FR. ± 1850 (Zie Vol. XXV n°3/74 blz 39-40)

Wij delen U mede dat het kwestieuze vijf-frankbiljet uitgegeven werd door de Banque de Belgique, die in 1835 werd opgericht en gemachtigd was coupures van 40, 100, 500, 1000 fr. en, na 1848, ook kleine coupures uit te geven.

(3) Iedereen weet, dat diamant met diamant geslepen wordt d.i. met verpulverde diamantresten en splinters. Dit diamantpoeder werd verwerkt in voornoemde diamantpasta, waarmee de muntflenzen gepolijst worden.

(4) Kruger Paul werd in 1863 Kommandant-Generaal van de Zuid-Afrikaanse Republiek. In 1883 werd hij tot President van deze Republiek gekozen. Mandaat dat achtereenvolgens tot 1888, 1893 en tot 1898 verlengd werd. Voor meer bijzonderheden, raadplege men bvb. *Standaard-Encyclopedie*.

(5) Een zelfde voorstelling van Kruger vinden wij op meerdere muntstukken van Zuid-Afrika met P. Kruger als beeldenaar voor de periode 1883-1902. — Belangstellenden raadplegen *Modern World Coins* van R. S. Yeoman, 6^e uitgifte, 1964 (of een vroegere).

(6) De springbok, die op de keerzijde voorkomt werd reeds vroeger op Zuid-Afrikaanse muntstukken gebezigd. Men raadplege de in (5) vermelde catalog: Zuid-Afrika de Nrs 39, 48, 53, 57, 58, 67, 68, 69, 77, 78 en 79.

Het biljet draagt de handtekening van François Anspach (1784-1858), sedert 1843 administrateur van de Banque de Belgique en de vader van Eugène Anspach, de vijfde gouverneur van de Nationale Bank. Als directeur tekende Louis Deswert (1795-1864), later de eerste vice-gouverneur van de Nationale Bank.

Toen de Nationale Bank in 1850 werd opgericht, begiftigd met een feitelijk monopolie van biljettenuitgifte, deed de Banque de Belgique samen met de Société Générale afstand van het emissierecht en verbond zich ertoe onder bepaalde voorwaarden de biljetten die nog in omloop zouden zijn op het ogenblik van de installatie van de Nationale Bank, terug te betalen of uit de circulatie te nemen. De biljetten hielden op wettig betaalmiddel te zijn vanaf 1 augustus 1855 (Belgisch Staatsblad 28.7.1855).

Over de eerste biljettenuitgiften in ons land kan U met vrucht het artikel raadplegen van Ch. De Lannoy « Les premières émissions de billets de banque en Belgique », in *Mélanges offerts à Ernest Mahaim*, Deel I, Parijs, Sirey, 1935, blz. 44-55.

Nationale Bank van België (Dienst Verzamelingen en Letterkundige Bibliotheek

A. VANDER STRAETEN
Inspecteur-generaal

Nationaal park van de Vanoise.

Op de voorzijde be-merkt men een berg-landschap, een kop-pel steenschapen en een vliegende arend, met bovenaan het in-schrift : « PARC NA-TIONAL DE LA VANOISE ».

Op de keerzijde, de steile hellingen van een massief met een gems aan de rand van de afgrond.

Deze medaille is het werk van Jean Joachim en geslagen in brons (35 FF) en in zilver (193FF). Diameter : 68 mm

Kasteel van Gisors

Op de voorzijde het feodaal kasteel met zijn vestingtoren uit de XIIIe eeuw, omgeven door een vestingsmuur en zijn uitkijktoren met bovenaan het inschrift : CHATEAU DE GISORS.

Op de keerzijde een afbeelding van de motieven uit de XIIIe eeuw, gebeiteld in de muren van de kamer onder de toren, gekend als « gevangene cel ».

Deze medaille, werk van Maurice Fleury, is uitgevoerd in brons (35 FF) en in zilver (193 FF). Diameter : 168 mm.

Deze medailles werden gekozen uit een reeks waarvan het verspreiden werd aangekondigd tijdens het eerste trimester van 1973.

Zich wenden : Administration des Monnaies et Médailles.
11 Quai de Conti, Paris 6e.

DE OMLOOP VAN DE GOUDSTUKKEN UIT RIJNLAND IN DE NEDERLANDEN OMSTREEKS HET EINDE DER MIDDELEEUWEN (*)

BIJLAGE I. Samenstelling van de muntschatten welke Rijnse goudstukken bevatten (1).

AMSTERDAM (Holland) AU-AR.

In de grond verstoep in 1427 of 1428.

Gevonden in 1915 : 33 AU en 807 AR = 840.

Brabant

Antoon (1406-1415) : 2

Jan IV (1415-1427) : 22

Filip van Sint-Pol, ruwaard (1420-1422) : 1

(*) Vervolg op *Bull.* 7-8/9-10, 1973.

(1) De schatten zijn in de chronologische volgorde van hun bedielving ge-klasseerd. In de rechter bovenhoek zal men de samenstelling ervan vinden : AU = goud ; AR = zilver ; AU-AR = goud en zilver.

Vlaanderen

Lodewijk van Male (1346-1384) : 44
Filip de Stoute (1384-1404) : 143
Jan zonder Vrees (1404-1419) : 100
Filip de Goede (1419-1467) : 122

Valkenburg

Filip de Stoute (1396-1399) : 1

Groningen : 1

Henegouwen of Holland.

Willem V (1346-1359) : 6 (waarvan 2 in goud)
Albert van Beieren (1359-1404) : 9
Willem IV (1404-1417) : 84
Jacoba (1417-1428) : 3
Jan van Brabant (1418-1427) : 8
Jan van Beieren (1421-1425) : 45 (waarvan 1 in goud)
Filip de Goede, erfgenaam (1428-1433) : 1 in goud

Gelderland

Willem I (1377-1393) : 2
Reinoud IV (1402-1423) : 16 (waarvan 3 gouden)
Arnold (1423-1473) : 3 (waarvan 2 gouden)

Luik

Jan van Arckel (1364-1378) : 1
Jan van Beieren (1389-1418) : 8

Ligny - Sint Pol

Filip van Sint Pol (tussen 1422 en 1427) : 2

Luxemburg

Josse van Moravië (1388-1397) : 2

Namen

Jan III (1418-1429) :

Schoonvorst

Jan I van Heinsberg (1395-1438) : 2

Aken : 6

Anholt

Gijsbrecht (1408-1432) : 2

Kleef

Adolf VII (1394-1448) : 2

Keulen

Thierry II van Mörs (1414-1463) : 2 gouden

Mainz

Jan II van Nassau (1397-1419) : 1 gouden

Mörs

Frederik (1417-1448) : 2 in goud

Trier

Conon van Falkenstein (1362-1388) : 2

Utrecht

Frederik van Blankenheim (1394-1423) : 10 waarvan 1 gouden
Jaarboek voor munt- en penningkunde, 6, 1919, blz. 1-49. *Catalogus J. Schulman*, 18 en 19-11-1918 blz. 1-8. Totaal : 654

NOORDOOG (Friesland)

AU

Omstreeks 1433.

348 gouden munten.

« Het grootste gedeelte hiervan waren Duitse stukken, nochtans waren er verscheidene Belgische bij ».

Onder meer :

Brabant

Filip van Sint Pol (1427-1430) : 5

Filip de Goede (1430-1467) : 9

Henegouwen of Holland

Filip de Goede en Jacoba (1428-1433) : 9

Holland

Filip de Goede, erfgenaam (1428-1433) : 39

Luik

Jan van Heinsberg (1419-1455) : 1

Rummen

Jan van Wesemael (1415-1464) : 1

RBN, 34, 1878, blz. 282.

RIJSEL (Vlaanderen)

AU

Na 1433

14 goudstukken « maar een ander gedeelte van de vondst zou naar België overgebracht zijn ».

Henegouwen

Filip de Goede (1433-1467) : 1

Keulen

Niet nader genoemd aartsbisschop : 1

Frankrijk-Engeland

Hendrik VI (1422-1453) : 12

Revue Nord, I, 1910, blz. 84.

POZIÈRES (Picardië)

AU

Na 1436.

Gouden munten gevonden in een koperen vaas : 564.

Brabant

Filip de Goede (1430-1467) : 6 + 17 = 23?

Vlaanderen

Filip de Stoute (1384-1404) : 1 + 23 = 24?

Filip de Goede (1419-1467) : 13

Henegouwen

Filip de Goede (1433-1467) : 6

Holland

Willem (zonder aanduiding) : 2

Filip en Jacoba (1428-1433) : 3

Filip de Goede, erfgenaam (1428-1433) : 10

Filip de Goede (1433-1467) : 4

Keulen

Frederik III van Saarwerden (1370-1414) : 1

Thierry II van Mörs (1414-1463) : 1

Frankfort

Op naam van Sigismund, keizer (1433-1437) : 2

Gulik

Reinoud IV (1402-1423) : 1

Mainz

Jan II van Nassau (1397-1419) : 1

Koenraad III (1419-1434) : 1

Utrecht

Rudolf van Diepholt (1432-1455) : 1

Aquitanië (Gascogne)

Een hertog, zonder aanduiding : 2

Florentië : 1.

Engeland

Edward III (1327-1377) : 3

Hendrik V (1413-1422) of VI (1422-1461) : 2

Frankrijk

Jan II (1350-1364) : 2

Karel V (1364-1380) : 4

Karel VI (1380-1422) : 79

Koningen van Engeland : 392.

« Het grootste gedeelte ervan, alsmede de vaas, werd gekocht door M. Monteaux, geldwisselaar aan het Koninklijk Paleis. Hij liet de onbeduidende en slecht bewaarde stukken hersmelten en bood aan de rest af te staan aan de liefhebbers. »

R.N. 1837, blz. 378-380.

KUDELSTAART BIJ AALSMEER (Holland) AU

Omstreeks 1440.

112 gouden stukken in een kan.

Brabant

Filip de Goede (1430-1467) : 5

Vlaanderen

Lodewijk van Male (1346-1384) : 1

Filip de Goede (1419-1467) : 1

Henegouwen

Filip de Goede (1433-1467) : 2

Holland

Willem V (1346-1358) : 21

Jan van Beieren (1421-1425) : 1

Filip de Goede (1433-1467) : 1

Keulen

Thierry II van Mörs (1414-1463) : 4

Trier

Raban van Helmsted (1430-1439) : 1

Utrecht

Rudolf van Diepholt (1431-1455) : 8

Frankrijk

Karel VI (1380-1422) : 60

Hendrik VI (1422-1453) : 1

Engeland

Edward III (1327-1377) : 2

Metz : 1

Tijdschrift voor munt- en penningkunde, 1893, blz. 61-66 (totaal : 109).

DUDELANGE (Luxemburg) AU-AR.

Bedelving omstreeks 1440.

22 of 25 AU en 57 AR.

De schat bevatte gouden florijnen van de aartshertogen van Keulen en Trier, florijnen van de paltsgraaf van de Rijn (niet nader te bepalen) alsmede florijnen van Metz.

Luxemburg, Penningkabinet *catalogus van de middeleeuwse gouden munten*, blz. 13 en volgende.

LUXEMBURG (Luxemburg)

Bedelving in 1443.

AU

Gevonden in 1472, tijdens de herstelling van een huis.

Bestond uit 1078 goudstukken waarvan 345 beschreven.

17 pieters van Leuven

72 schapen

38 stukken van Kastilië

36 stukken van Gelderland en Holland

62 « Robertus » gulden en andere (= graaf Robert 1352-1355 en hertog van Bar, 1355-1411)

3 stukken « Ludovicus » en « Philippus »

25 franse munten

14 florijnen uit Bohemen

78 « Rupertus » gulden en andere

Brussel, AGR, CC 2631.

RBN, 9, 1853, blz. 127-8.

T'Hemecht, 1949, 2, blz. 247-265.

HEESWIJK (Brabant) AU
 1445-1447.
 37 gouden munten.
Brabant
 Filip de Goede (1433-1467) : 2
Holland
 Willem VI (1404-1417) : 29
Namen
 Filip de Goede (1421-1467) : 1
Keulen
 Thierry van Mörs (1414-1463) : 1
Trier
 Werner von Falkenstein (1388-1418) : 1
Utrecht
 Rudolf van Diepholt (1431-1455) : 1
Frankrijk
 Karel VII (1422-1461) : 2
Jaarboek voor munt- en penningkunde 44, 1957, blz. 70-71
 EVERLANGE (Luxemburg) AU-AR
 Na 1454.
 Twee vazen gevuld met gouden en zilveren munten.
RBN : 5 AU ; 305 AR.
PSH : 6 AU ; 341 AR.
Brabant
 Filip de Goede (1430-1467) : 3
Vlaanderen
 Filip de Goede (1419-1467) : 24 (waarvan 2 gouden)
Henegouwen
 Filip de Goede (1433-1467) : 2
Holland
 Filip de Goede, erfgenaam (1425-1428) : 1 (in goud)
 Filip de Goede : 3.
Luxemburg
 Wenceslas II (1383-1388) : 1
 Antoon (1411-1415) : 1
 Elisa van Görlitz (1415-1418) : 4
 Jan van Beieren (1418-1425) : 19
 Elisa van Görlitz (1425-1443) : 63
Keulen
 Thierry II van Mörs (1414-1463) : 17
Palts
 Lodewijk (1422-1449) : 3 (waarvan 1 in goud)
 Frederik (1449-1476) : 9

vervolgt

INLICHTINGEN

VRAAG en ANTWOORD

NIEUWE MUNTUITGIFTEN (tot einde maart '74)

aangekondigde munten worden aangeduid met v.

Canada	Y 71 Ag 1 \$ 1973 Bereden Politie	
B.R.D.	Ag 5 Mk 1974 E. Kant	v
D.D.R.	Y 44 20 Mk 1973 Grotewohl	
Griekenland	set 1973 voor de Republiek : 10 en 20 l Al zonder gaatje ; 50 l, 1 dr en 2 dr CuAl ; 5, 10 en 20 dr CuNi	
Malta	Y 15/16 Ag 1 en 2 L 1973	
Oostenrijk	AG 50 s 1974 tuinbouwtentoonstelling	v
	50 s 1974 Dom van Salzburg	v
	50 s 50 j Radio-omroep	v
	50 s landelijke politie	v
	50 s 12 ^e Olympiade	v
Polen	Ni 20 Zl 1973	
	Ag 100 Zl 1973 Kopernicus	
San Marino	Y 24-31 set 1973 gewijzigd type	v
Zaire	CuNi 10 en 20 makuta 1973	

Voor Griekenland wordt het nu wel moeilijk om bij te blijven, daarom een overzicht van de laatste jaren : Y 38-46 : beeltenis van koning Paul 1954-65 : Al 5, 10 en 20 l ; CuNi 50 l, 1, 2, 5 en 10 dr ; Ag 20 drachme 1960 ; Y 47 Ag 30 dr 1963 - 100 j Dynastie ; Y 48 Ag 30 dr 1964 huwelijk van Konstantijn ; Y 49/53 : beeltenis van koning Konstantijn en keerzijde bijna zoals vorige stukken : 1966-70 : CuNi 50 l, 1, 2, 5, 10 dr. Bij deze reeks horen de vorige stukken Y 38/40 jaartal 1964/69 Y 54/55 Ag 50 en 100 dr 1967 Republiek- met vogel Phoenix en datum 21 augustus ? 1967. Y 58/62 : beeltenis van kon. Konst. zoals Y 49/53 en keerzijde Phoenix met datum van de republiek : CuNi 501, 1, 2, 5 en 10 dr. jaartallen 1971-73. Y 63 CuNi 20 dr 1973 voorzijde : godin te paard en keerzijde : Phoenix 21 april 1967 datum van de revolutie ø 31,5 mm. Y? nieuwe reeks voor de Republiek 1973 : Al 10 en 20 l zonder gaatje ; CuAl 50 l, 1 en 2 dr ; CuNi 5 en 10 dr met dieren-motieven en CuNi 20 dr 1973 kleiner formaat ø 29 mm. Voorzijde : gehelmde godin Athena en keerzijde : Phoenix zonder datum van de revolutie.

Op een der clubdagen werden ons twee stukken in aluminium getoond : 10 en 20 Lepta - 1971 zonder gaatjes, met bloemenmotieven en datum van de republiek. Zijn dit misschien Y 56/57 om de reeks Y 58/52 aan te vullen? Kan iemand ons hierover inlichten. E.G.

Nasporing op de stukken van Napoleon III met jaartal 1855

Dr Dubois uit Bergen, bezit van dit jaartal, met als muntmeester-teken, kleine windhond :

5 centiem : ateliers A, BB, D, K, W.

10 centiem : ateliers A, B, K.

muntmeesterteken anker :

2 centiem : atelier W 5 centiem : atelier A, B, BB, W.

10 centiem : atelier A, B, BB, K.

Mijnheer F. Leduc, uit Quiévrain, bezit volgende stukken die niet voorkomen in het overzicht ons bezorgd door M. Herssens.

kleine windhond : 10 centiem W anker : 5 centiem D

Het stuk van 10 centiem met anker K, bevindt zich ook in de verzameling van M. Colaert.

Men kan reeds, voor wat de stukken van 5 en 10 centiem betreft, de voorlopige lijst, opgesteld door M. Herssens, als volgt vervolledigen : kleine windhond : 10 centiem : A, B, D, K, W.

5 centiem : A, BB, D, K, W.

anker : 10 centiem : A, B, BB, D, K, MA, W.

5 centiem : A, B, BB, D, K, W.

Varieteiten bij Belgische munten.

Mijnheer Antoine Gisbrand, uit Verlaine, schrijft ons over de volgende stukken uit zijn verzameling :

1910. 5 centiem, *Nederlandse tekst* : punt op de letters I en J van KONINKRIJK.

1926. 5 centiem, *franstalige tekst* : de 6 van 1926 is hoger en dichter bij het cijfer 2 geplaatst dan bij het normale stuk.

1943. 1 frank, *met overwegend Franse tekst* : gladde rand, zelfde diameter en zelfde muntplaatje als het muntstuk van 5 centiem 1943 met dezelfde tekst, geen listel, uitgezonderd gedeeltelijk rechts van BELGIE. Van het inschrift op de voorzijde is slechts leesbaar LGIQU van het woord - Belgique.

1915. 1 frank, *nederlandstalig* : medailleslag op 118

1962. 5 frank, *nederlandstalig* : half medailleslag

1967. 1 frank, *nederlandstalig* : gladde en gewelfde rand. diameter : 20,9 mm. Dit stuk zou niet het werk zijn van een vakman noch van een valsmunter. De twee eerste stukken van deze lijst zijn werkelijk varieteiten. Het eerste (stuk van 1910, 5 centiem) werd reeds vroeger vermeld door M. Herssens (zie *Catalogue des Mon-*

naies du Royaume de Belgique, gepubliceerd door Jeunesses Numismatiques, blz. 170). Het tweede schijnt nog niet eerder vermeld te zijn geweest.

De andere stukken zijn het resultaat van fouten tijdens het fabricageproces : gebruik van een muntplaatje bestemd voor een stuk van een andere waarde, loskomen van de muntstempels, enz... Er bestaat een oneindige gamma van zulke fabricagefouten en het zou onmogelijk zijn ze allen te catalogiseren.

Grieks stuk van 5 Drachme 1930.

Dit stuk uit nikkel werd gelijktijdig te Londen en in Brussel geslagen. Hoe onderscheidt men beide stukken? Mevr. Dolorès Davis uit New Jersey heeft, na een diepgaande studie, het geheim ontsluitend en het medegedeeld aan *World Coins* (april 1973, blz. 531). De keerzijde vertoont de waarde temidden van lauriertakken. Bekijk de linkse tak. Het uiteinde ervan bestaat uit een bundel bladeren, dadelijk gevolgd door 4 vruchten, opnieuw gevolgd door een bladerenbundel, daarna drie vruchten, twee links en één rechts van de tak. Bij de Londense slag heeft de bovenste linkse vrucht slechts één punt ; op de Brusselse stukken, hebben de beide linkse vruchten ieder één punt. Zijn we nu toe aan de geheime punten van weleer?

Wij hebben slechts één stuk kunnen nazien : het had slechts één punt, het is dus van Londen.

Bezit een lezer het stuk met de twee punten, in Brussel geslagen?

Een Congolese Mereau.

Mijnheer Alfred Cornil uit Mont-sur-Marchienne, ontving vanwege een vriend, verblijvende in een centraal Afrikaanse republiek, de foto van een stuk met een diameter van 24 mm.

Het betreft hier een mereau in aluminiumbrons waarop de waarde in franken is vermeld met het Franse woord : « valeur ». Maar hij schijnt uitgegeven te zijn door een firma waarvan de Engelse benaming luidt : « West Congolese corp. ltd. »

Wie kan ons meer ophelderingen bezorgen over de oorsprong, het tijdperk en het gebruik van deze penning?

De afdruk die wij hier publiceren is licht vergroot.

Weggemoffelde sterren (Zie Vol. XXIII, 1, 1974).

Men weet dat op de Belgische stukken van 5 en 10 centiem uit Maillechort en met het monogram van Albert, er zich een ster bevindt rechts boven op de beeldenaar. Dit sterretje onderscheidt hen van de stukken in cupro-nikkel. Zeer uitzonderlijk ontbreekt deze ster op bepaalde stukken van 5 centiem, waardoor deze aanzienlijk in waarde stijgen.

Deze eigenaardigheid treft men aan bij het jaartal 1930 met Nederlandse tekst en voor 1932 met Franstalige tekst.

Mijnheer Antoine Gisbrand, uit Verlaine, meldt ons dat geslepen maar weinig eerlijke lieden dergelijke stukken, waarvan echter de ster zorgvuldig weggeslepen werd, aan hoge prijzen te koop aanbieden.

Na het polijsten verkreeg het stuk een normaal uitzicht maar bij een nauwkeurig onderzoek met het vergrootglas bemerkte men evenwel een lichte holte.

Hier ook, kijk goed uit de doppen!

Een « zwaar » oordje van Filip II

Tijdens een private verkoop op 5 april bij de Brusselse numismaten werd er een oordje van de Staten, geslagen voor Vlaanderen (VH - H - 252-7) verkocht dat de eigenaardigheid vertoonde van heel wat zwaarder te wegen dan zijn normale soortgenoot (9,9 g in plaats van 7,2 g). Het betrof hier nochtans een exemplaar dat door een langdurige omloop afgesleten was.

Het aanvangsgewicht moet dus nog groter geweest zijn. Ten titel van inlichting melden we nog dat het voor 700 F. van de hand ging.

NOG OVER DE « SENNELAGER » MEREAU EN ANDERE

Vanwege generaal Baurin, voorzitter der afdeling Namen van het genootschap, ontvingen we volgende interessante bijzonderheden:

« Sennelager » zo schrijft hij, « is inderdaad een groot militair kamp dat door de Duitsers werd opgericht in een streek, « die Senne » genoemd en die gelegen is ten noorden van de stad Paderborn. In Westfalen wordt het woord « Senne » gebruikt ter aanduiding van heidevelden. Gedurende de eerste wereldoorlog internerden de Duitsers er de krijgsgevangenen. Daarna werd het kamp gebruikt door de Britten en terloops door de Belgen.

Dit kamp was in 1964, zo ik me goed herinner, getuige van een enig feit in de militaire annalen. Tijdens militaire oefeningen werd een vliegtuig van onze luchtmacht, bemand met valschermspringers en, op lage hoogte vliegend, zoekend naar een geschikt landingster-

rein neergeschoten door een granaat van een Engelse mortier. Dit onmogelijk samenvallen van twee banen die elkaar nooit mochten kruisen, kostte het leven aan de ganse bemanning van het vliegtuig. Het was een dag van rouw voor onze strijdkrachten ».

De heren Marcel Rocour uit Amey en Guy Baltus uit Rochefort, bezitten ieder een mereau Sennelager ter waarde van 10 en zij zonden ons een afdruk ervan. Hij verschilde enigszins met deze van Mr Herssens: WERTH-MARKE in plaats van WERT-MARKE.

Wij raadpleegden een Duits woordenboek en vonden er voor Wert = waarde en voor Marke = merk of penning. Het woord Werth was onvindbaar; welke betekenis nu hieraan te geven?

Wij ondervroegen hierover de heer Heinz Kowalski welke ons de oplossing van het raadsel gaf: het woord Werth was nog oude spelling, de letter h werd weggelaten in het begin van deze eeuw. Aldus zijn de mereau's Werth-marke van de 19^e of het begin der 20^e eeuw, deze met Wert-marke van latere uitgave.

Mr Guy Baltus doet ons ook een gelijkaardige mereau kennen met een waarde van 5 en het inschrift: GEFANGENENLAGER MUNSTER, en uit ijzer geslagen. Welke lezer kan ons iets meer vertellen over dit krijgsgevangenkamp?

Nog een andere mereau werd ons gemeld door Mr Emile Piccard uit Gosselies. Hij heeft een waarde 50, is uit koper vervaardigd en met inschrift: WERTH MARKE — SCHLICHTE STEINHAGEN.

De h van Werth laat dus veronderstellen dat het hier een oudere mereau betreft. Vermits hij uit koper vervaardigd is werd hij normalerwijze niet geslagen tijdens een periode van nijpend gebrek. Het zou dus een mereau uit vreedstijd zijn. Kan iemand hier meer over zeggen?

Van zijn kant zendt de heer R. de Bayle des Hermens uit Gentilly (Frankrijk) ons een afdruk van een koperen penning met diameter 19 mm. Op de voorzijde : « WERTH MARKE » inschrift rondom een groot cijfer 8. Op de keerzijde : een afzonderlijk, nog groter cijfer 8. Iedere zijde heeft een muntrand in stippellijn en de rand is glad.

Onze correspondent is van mening dat het hier gaat om een penning uit een krijgsgevangenkamp.

Het feit dat het een koperen mereau is, maakt deze veronderstelling minder aannemelijk. Verder geen enkele aanduiding van aard om deze mereau juist te kunnen lokaliseren. Zou het hier niet eerder een penning betreffen van zuivere private aanmaak, voor innerlijk gebruik van een commerciële onderneming, een kantine, een school of andere instelling. Wie kan ons helpen?

Tenslotte bezit Mr E. Deneumostier van Hoei twee penningen met inschrift « WERT-MARKE » met op de ene « 20 » en de andere « 10 ». Het betreft hier ook ongetwijfeld private penningen, maar van latere aanmaak dan deze van Mr de Bayle des Hermens, vermits de letter h niet meer voorkomt.

OPENBARE VEILING — SOBELAR sprl

VAN ELEWIJCKSTRAAT 111 1820 BRUSSEL TEL. 676755

Munten en medailles van Antieken tot modern. waarvan meer dan 1000 goudstukken.

— Vrijdag 31 mei '74 vanaf 14 uur.

— zaterdag 1 juni '74 vanaf 9 uur.

« Hotel ASTORIA », Koninklijkestraat 103, Brussel.

Een rijk geïllustreerde catalogus en de behaalde prijslijst is te verkrijgen mits storting van 150 fr. op PRK 956443 van Sobelar.